

skollärare skall klaga öfver ökad arbete; endast deröfver kan han rättvist klaga, att detta arbete icke skall gifva honom dagligt bröd.

16 ILLYRISK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 4, april 1848

10 Ingenting kan förefalla mera fremmande än ofvanstående titel. Finnas icke andra litterära föremål vida viktigare, mera egnade för ett blad af så ringa omfång och en så populär bestämmelse som detta? Hvad har Illyrisk litteratur att göra med den Europeiska bildningen, hvad med den allmänna medborgerliga? Ja hvar finnes detta Illyrien, med ett Illyriskt språk och en Illyrisk litteratur? Konungariket Illyrien? detta namn se vi på våra kartor; och i Palmlads Geografi se vi detsamma räknadt till Tyskland. Vi lära här, att det består af hertigdömet Kärnthen, som »har sitt namn af Carni, ett lettiskt folkslag,» och Krain, der »landets bönder äro af Vendisk (Slavisk) härkomst; adeln Tyskar.» Namnet Illyrien är väl känt ända från Alexanders och
20 Romarenas tider, men hade i sekler varit glömdt, då det återlifvades af Napoleon, och har sedan 1815 tillhört Österrikiska Kejsaretiteln. Men i den Österrikiska förvaltningen har det icke haft någon betydelse, utan styras de båda hertigdömena, jemte Friaul, Dalmatien, Istrien, såsom två Gubernier från Laybach och Triest.

Och likväl har detta så imaginära namn fäst sig vid en litteratur. Och hvad mera är, denna litteratur måste anses för en högst betydande faktor i Europas framtida bildning – hvartill ännu ett tredje »och»: den samma utgör ett af de mest framstående prof på den rigtning till nationalmedvetandets utveckling, den moderna bildningen eger.

30 Så mycket Ref. känner, har man i Tyskland och öfriga Europa först inom de sednaste femton åren börjat märka, att Slaverna utgöra den talrikaste folkstammen i denna verldsdel, att den här är lika gammal som den Germaniska stammen, såsom den också innehar boningsplatser från hjertat af Europa till dess yttersta gräns i öster. Slavernas språk, som hörer till den Indo-Germaniska stammen, den, hvars rot är Sanskrit, hvars skott äro Grekiska, Latinska, Slaviska och Tyska språket, med dettas många utgreningar i Holländska, Flamiska, Danska, Svenska och Norrska språken. Historiska undersökningar visa, att detta språk var tidigare utbildadt, än de öfriga NyEuropeiska språken,
40 och egde en litteratur, hvilken dessa ännu saknade. Det talades och skrefs då hufvudsakligen i länderna söder om Donau. I denna form finnes det numera nästan blott i Grekiska kyrkans religionsböcker, under namn af Slavonska språket. Under tidernas lopp söndrade detsamma sig i tvenne stora stammar. Till den ena, den Sydöstliga, höra Ryskan, Bulgarernas, Bosniernas, Serviernas, eg. Slavoniernas, Kroaternas, Dalmatiernas samt Slavernas (Vendernas) språk i Steyermark, Kärnthen och Krain. Den Nordvestliga stammen åter sträcker sig öfver Pohlen, Böhmen och Mähren (Czechiska språket) samt norra Ungern (Slovakernas språk). Skilnaden uppstod hufvudsakligast genom Romerskt-Katolska lärans utbredande i den Nordvestliga stammens länder, hvarigenom här Latinet och Tyskan inverkade, så att äfven skriftspråket begagnar de Latinska bokstäfverna. Slavonskan åter hade lånat sina skrifttecken från Grekiskan och ur dem utbildade sig det nuvarande Ryska alfabetet. Men samma inflytande af Katolska kyrkan och den vestEuropeiska bildningen verkade äfven på de sydliga stammarne, och såsom sjelfva språket i sin utbildning afvikit från

Ryska språket, så begagnas numera det Latinska alfabetet, den Glagolitiska skriften, äfven i Kroatien, Dalmatien, Slavonien, Steyermark, Kärthen och Krain.

För hugade filologer nämna vi en af Schafarik författad: »Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur nach allen Mundarten.» Ofen 1826.

Det är denna de Slaviska folkens utbredning öfver en så stor del af Europa, man först på sednaste tid börjat egna uppmärksamhet. Läsaren kan på en karta finna, att den äfven från Rysslands vestra gräns och Östersjöns kuster intager ett bredt landbälte ända till Adriatiska hafvets. Man hade genom århundraden vänjt sig att tala blott om tvenne grenar af den Europeiska bildningen, den Germaniska nemligen och den Romaniska; den sednare under närmare inflytande af det gamla Roms språk och kultur öfverskuggande Italien och Medelhafvets öar, Frankrike och Pyreneiska halfön, den förra åter utbredd öfver de Germaniska och äfven en stor del af de Slaviska folken, medan England både till folkets stam och bildning stått under bådas förenade inflytande. Först nu, sedan dessa Slaviska folk börjat afkasta den Germaniska bildningens band, och sedan det stora Ryska riket mer och mer deltagit i ledningen af Europas angelägenheter, har man börjat ana till en tredje gren af Europeisk kulturutveckling. Och såsom det vore mot all historisk sannolikhet, att den Slaviska folkanden icke skulle utveckla sig till en själfständig, egendomlig bildning, så visar redan den hos de mindre Slaviska folken allmänna andliga rörelsen, att denna utveckling begynt och skall fortgå med snabba steg.

Bland dessa folk ega Pohlackarne en gammal och rik litteratur. Böhmens litteratur är dock ännu äldre, från 10:de seklet. Dess mest blomstrande period inföll efter 1500. Men vilda religionsförföljelser mot den af Huss väckta protestantismen, icke ens afslutade med trettiåra kriget, kufvade på en gång Böhmarenas nationalanda och förödde fanatiskt äfven alla skrifter och minnesmärken af denna bildning. Med Katolska läran triumferade här Tyskt språk och Tysk bildning. Det anföres af historiska författare såsom yttersta bevis på förnedringen, att de infödda afsade sig med nationalitet och språk till och med »sina förfäders namn.» Först mot slutet af sistförflutna århundrade återvagnade äfven här nationalandan till nytt lif. De få lemningarne af den äldre litteraturen uppsöktes, öfversättningar gjordes till Böhmiska eller Czechiska språket, och redan räknar denna nya Czechiska litteratur äfven ett stort antal originalarbeten. Pelzel och Prochatzka såsom historieskrifvare, Dobrovsky såsom Slavernas förnämsta språkforskare, Puchmayer, bröderna Negedly, Rautenkrantz, Stepnitzka, Jungman och flera andra hade redan vid slutet af detta sekels andra decennium åter gjort nationalspråket till litteraturens; och äfven Österrikiska styrelsen fann skäl, att delvis göra landets språk till den offentliga undervisningens.

Ehuru vid denna tid styrelsens begifvanden i afseende på undervisningsspråket återtogos, har dock sedan dess Czechiska litteraturen tillvuxit med jettesteg. För vetenskaperna har språket blifvit användt af den redan nämnda Jos. Jungman och hans broder Anton, Marck, Palacky, Schafarik och en mängd andra utmärkta vetenskapsmän. Sköna litteraturen åter har att framvisa de mest utbildade produkter af Czelakovsky, Holly, Klecpera, Langer, Machazek, Tyl och framför alla Joh. Kollar, hvars »Slavy Dcera,» en samling af 150 sonnetter, anses för det bästa, nyare Czechiska poësin eger.

Jemte de tidigare bland dessa författare uppträdde äfven bland

Slovakerna, en Slavisk befolkning af ungefär 3 millioner i norra Ungern, bearbetare af det Czechiska språket. Till dem hörer äfven den ofvannämnde Holly, likasom också Kollar skrifvit i Slovakernas föga afvikande mundart och utgifvit dess folksånger. På sednaste tid har dock en opposition mot Böhmiska skriftspråket uppstått bland Slovakerna, hvilken delat och hämmat det gemensama sträfvandet.

10 Sednare än denna rörelse är den Illyriska, hvarom här förnämligast är fråga. Vi hafva nämnt, att Illyriska dialekten tillhör den andra hufvudstammen af Slaviska språken. Namnet omfattar de söder om Donau bosatta Slaviska folken, samma landsträcka, öfver hvilken det äldsta Slavonska språket herrskade, sådant det ännu förekommer i Cyrilli bibelöfversättning och i några få andra gamla minnesmärken. Illyriska dialekten står också denna gemensama stam närmare, än den Nordvestliga, den Polskt-Böhmiska språk-grenen.

Man har varit osäker, om det gamla Illyricum, som till en del kufvades af Philip och Alexander, sedan af Romarena, äfven var bebodt af Slaviska stammar. På sednare tid har dock historieforskningen bifallit till detta antagande, och traditionerna bland de Slaviska stammarne bekräfta detsamma. Det är ock känt, att befolkningen, 20 genom det Romerska herraväldet försvagad, erhöll friskt tillflöde genom de nuvarande Serviernas, Bosniernas och Kroaternas invandring i 6:te seklet af vår tidsräkning. De anses hafva flyttat från trakten kring Karpatherna, som utgjorde de Vestliga Slavernas tidigaste stamhåll. Dock gälla Slaverna i Dalmatien vid Adriatiska hafvet och isynnerhet Montenegrinerna, hvilka i sina berg oafbrutet bevarat sin oafhängighet, för oblandade afkomlingar af urinvånarena. Ja en Illyrisk tradition förmåler, att under Romerska herraväldet tre bröder, Tschack, Leck och Russ härifrån utvandrat och gifvit upphof åt 30 Böhmiska, Polska och Ryska stammarne.

Sednare var denna befolkning utsatt för Bulgarernas, Magyarernas, Turkarnes och Tyskarnes anfall. De förstnämnda, en Tatarisk folkstam, antogo dock snart Slaviskt språk och sed. Magyarerna eller Ungrarne, som kringom 800 intogo sin närvarande boningsplats, trängde mellan de båda Slaviska hufvudgrenarne och herrskade öfver den Sydostliga från Servien ända till Adriatiska hafvet. Sednare kom under mångfaldiga vexlingar och strider den vestliga delen af denna landsträcka under dels Tyskt, dels Italienskt välde, medan Ungrarne beherrskade den mellersta delen och Turkarne den östra. Så lyda nu 40 Servien och Bosnien under Turkiet, Kroatien och Slavonien äro förenade med Ungern, Steyermark, Kärnthen och Krain, nästan helt och hållet förtyskade, stå omedelbart under Österrikisk styrelse likasom Dalmatien, hvarest under Venetiansk höghet Italiensk bildning rotfästet sig.

Under dessa hvalfningar hade likväl på kortare mellantider större och mindre delar af befolkningen förmått tillkämpa sig någon själfständighet och upprättat rent Slaviska stater. Så det Serviska eller, efter hufvudstaden Rassa, Rasciska riket, än mäktigare än svagare, från 1050 till 1389, då det helt och hållet kufvades af Turkarne. Ragusa, vid 50 Adriatiska hafvet utgjorde likaså en egen republik, först under Ungerns sedan under Turkiets beskydd, och hade i början af 15 seklet hunnit en hög grad af välstånd och bildning, tills staden 1667 förstördes af en jordbäfning och i anseende till verldshandels nya riktning icke mera kunde repa sig från sitt förfall. Republiken fortfor dock ända till 1805, då den af Napoleon upphäfdes. Dessa tvenne staters tillvaro, isynner-

het Ragusanska republikens, bildar äfven epoker i den Illyriska litteraturens utveckling. Kroatien hade äfven, under vexlande strider och beroende än af Frankerna, än af Båjern, Venedig och Grekiska Kejsaredömet, mellantider af sjelfständighet, tills det 1342 definitivt förenades med Ungern. Längre lefde också större och mindre delar af dessa stammar sjelfständiga i den mon deras lif var aflägsnadt från den Europeiska civilisationen, och ännu äro icke blott de nämnda Montenegrinerna fria nästan från allt fremmande öfvervälde, utan äfven gränsboerna i Kroatien och Slavonien lefva under en militärisk författning, som upprätthålles blott af deras eget krigiska lynne och seder.

10

Det kan föga betvivlas af den tänkande betraktaren, att just den nationela bildningens och litteraturens förfall under fremmande nationaliteters inverkan utgjort orsaken till dessa stammars låga bildning i allmänhet. I sekler hafva de lefvat glömda af Europas bildade nationer, och knappt nog känner man om deras bildning annat, än Kroaternas vilda framfart i trettiåra kriget, hvaraf minnet nu sednast är upplifvadt genom anklagelserna mot »die Gränzer» i Lombardiet. Vi säga – annat känner man icke hvarken i de kretsar, som företrädesvis ansett sig tillhöra de bildade och ledande, eller bland den större allmänheten. Tysklands och Frankrikes litteratur har dock sedan tie år tillbaka känt dessa andliga rörelser bland de Slaviska stammarna. För vår del sökte vi att på dem fästa landsmäns uppmärksamhet uti en 1842 utgifven reseberättelse från Tyskland.

20

En Fransk litteratör Hr. Desprez, som år 1845 besökte Kroatien och dess hufvudstad Agram, har i *Revue des Deux Mondes* för sistlidne år infört några underrättelser från denna resa och om de Illyriskt nationela sträfvandena. Det är Hr. Desprez' artikel, som gifvit oss närmaste anledning till denna uppsats, för hvilken vi ur andra skrifter anfört föregående underrättelser, sådane vi varit i tillfälle att inhemta dem. Hr. D:s skildring åter är så målande och upplysande, att vi icke kunna underlåta att ur den göra ett utdrag. Han omtalar sin ankomst till Agram på följande sätt:

30

»Jag inträdde i Illyrien om hösten 1845 genom Tyrolens majestätska granitportar. Man hade hänvisat mig till Agram, såsom medelpunkten för Illyrismen, den gynnade punkt, hvarest densamma först såg dagen och tvångslöst uppvexte. Det var således till Agram jag begaf mig. Denna stad ligger väl icke i medelpunkten för det nya Illyrien, och är icke heller dess folkrikaste stad. Men då den gränsar till Tyskland, lyder under en konstitutionel styrelse, såsom hufvudort för ett Ungerskt komitat fyra gånger om året har allmänna möten (komitater) och vidare såsom hufvudstad för Kroatien årligen en allmän landtdag (kongregation), hvarutom här Ungerns sociala och politiska rörelse verkar genom tusen intressen, så är denna stad mera än någon af Serviens och Bulgariets städer egnad att leda Illyrismens angelägenheter. Belgrad, belägen vid gränsen och i stark kommunikation med Tyskarne i Ungern, är icke en stad för litteraturen, ehuru här tryckes en tidning och några böcker. Servierne trifvas bättre på hästryggen, än på skolbänken, ty skolan är här en knappt påbörjad sak, så att antalet af de läskunnige till och med i de högsta funktioner är ganska inskränkt. Ehuru de ega fria kommunalförfattningar, allmänna församlingar, en senat och en valfurste, sakna de likväl den upplysning som fordras, för att leda ett företag, hvari lärdomen spelar en så vigtig rol. Än mindre kan man söka en kraftigare medverkan för detsamma i Bulgariet, denna

40

50

olyckliga provins, som är underkastad hela den Turkiska administrationens godtycke, styrd af okunniga paschar, beröfvad hvarje medelpunkt för en nationel verksamhet, endast ledd af intrigerna hos ett presterskap, som för det mesta består af Grekiska äfventyrare, hvilka här söka en utkomst. De halfvilda Bosnierna och Montenegrinerna slutligen sysselsätta sig förnämligast med ströftåg. Det är således icke i dessa länder, som Illyrismens intressen kunna diskuteras: de hafva sin rätta plats i det Ungerska Kroatien, på afstånd från den Österrikiska polisens skuggrädda fikande, under skydd af den nästan anarkiska författning, som de förenade länderna, Ungern, Kroatien och Slavonien räddat från sitt oberoendes undergång¹. Jag färdades i sakta mak genom Kärnthen och Krain, lånande ett uppmärksamt öra åt Illyriska språket, här ännu afvexlande med Tyskans mindre välljudande toner. Befolkningen hade vexlat, och från den herrskande stammen kunde jag redan urskilja de talrikare och mera lifliga afkomlingarne af den äkta Illyriska racen. Än var det en bonde, som sittande på sin vagn i fullt galopp återvändande från staden, än några unga bergsbor, som barfotade och med fladdrande hår i språng hastade utför en brant bergssluttning, täflande i snabbhet och oförvägenhet. Denna liflighet, denna stormande och bullersama glädthet var än mera påfallande, så snart jag passerat den tullinje, hvilken skiljer de Österrikiska provinserna från Ungern och Kroatien. Hvarifrån härledde sig väl denna belåtenhet, denna mera framträdande öppna glädje? Ingalunda från ett högre välstånd, hvilket tvärtom hade aftagit i ganska märkbar grad. — — — Ehuru ofullkomligt detta samhällsskick var, skulle man likväl icke velat bortbyta det mot det högre välstånd, som röjdes tätt härinvid, i de Österrikiska provinserna.

Sommartiden leka här barnen helt nakna i solskenet på bygatorna; endast midt i vintern förser man dem med kläder. Qvinnorna veta föga af några skoplagg och kläda sig blott i en Ungersk kazaveika, som till en del betäcker deras långa linnen. Männerna hafva tagit för sig den bättre delen. Alla årstider försedda med tunga stöflar, vida pantalonger af sommartyg och ett slags blus, tilldragen med en gördel, bära de den kalla årstiden dertill en ylle kappa eller en fårskinspels. Men häri består också den Kroatiska bondens hela lyx. Husen, afskilda från hvarandra och omgifna af ett plank, hafva ett föga inbjudande yttre. En del sakna spis; eldstaden står midt i rummet; i brist på ved bränner man halm, och röken utgår genom dörren eller en i taket anbragt öppning. Sittande på trädbänkar kring denna nästan antediluvianska härd, tillbringa de Kroatiska bönderna qvällen med att åhöra berättelser, hvilka leda deras tankar till Illyriens krigiska och ridderliga forntid. Stundom kommer dertill efter måltiden Slavernas mest omtyckta dryck »Raki,» för att lifva berättarens inspiration; men vanligen stadnar man, förrän de drickandes medvetande dukat under — om det icke just är fråga om att fira något helgons, framförallt den högt vördade Jungfru Marias festdagar.

Jag passerade genom flera byar, som tillhörde någon, jag minnes numera icke hvilken, mäktig magnat, med en förmögenhet af flera

¹ Detta kan väl sägas om Illyrismen, emedan isynnerhet dess opposition mot Magyarernas öfvertag gifvit densamma lif och näring, ja till och med gjort den gynnad af Österrikiska styrelsen. Men att ett sådant fortfarande samhällstillstånd skulle främja nationalitetens utveckling, är visst icke Förf:s mening.

millioner. Snart såg jag hans präktiga villa, uppförd på en kulle och omgifven af trädgård och park i Engelsk stil. Ett åkdon efter fyra hästar stod framför peristylen, och kring detsamma väntade flera rikt klädda löpare och lakejer, i ett slags Albaneisisk dräkt med sabel vid sidan, på tecknet till afresan. Nu utträdde en gubbe, stödjande sig på en ung mans arm, hvilken visade honom mycken uppmärksamhet, båda klädda enligt nyaste modet i Paris och Wien. De satte sig i det lysande åkdonet, och med lösa tyglar bar det af på vägen åt Agram, så att de, oakadt jag på min bondvagn färdades raskt nog, snart hade försvunnit ur min åsyn. Så hade jag redan sett de båda yttersta länkarne af det Illyriska samhället i Kroatien. 10

En Oktoberafton vid nattens annalkande hade jag svängt omkring den sista keglan af Alperna, hvilka här vid stranden af floden Save upphöra i en brant mur, och befann mig på en half timmes afstånd från Agram. Luften var lugn och vägen obesökt; blott ett förvirradt sorl, som tilltog i den mon jag närmade mig Agram, ådrog sig min uppmärksamhet. Deri fanns väl intet skrämmande; likväl störtade sig, då vi kommit till förstaden, ett tiotal unga män i vår väg. Jag, som helt trygg legat i vagnen, full af förtroende till den hederliga bonden, som förde mig, hvarken begrep, hvad de sade, eller visste jag, hvad jag borde tänka om deras föga lugnande beteende. »Ropa: Jivio!» sade mig min förare, »och saken är hulpen.» Jag kände icke betydelsen af detta ord. Men jag erfor snart, att den måste vara djup och magiskt verksam; ty jag hade knappt uttalat ordet, förrän mina spetakelmakare till röfvere plötsligt bytte ton och beteende. De kastade sina hattar i luften och ropade i sin tur: Jivio! Jivio! Sednare fick jag veta, att detta ord utgör Illyriernas lösen, deras lystringsord, deras vivat. Nu då vägen var öppen, dref min skjutskarl på sina hästar, och vi stadnade icke förrän vid dörren till värdshuset Jagthornet.» 20 30

Hr. Desprez kom till Agram just då Kongregationen för Kroatien och Slavonien skulle sammanträda. På denna landtdag har, likasom vid Komitatsmötena, endast den besutna adeln och det högre presterskapet säte och stämman. Öfverhuvud har Kroatiens politiska ställning bragt landet i opposition mot Ungern och Magyarismen, medan denna opposition varit till och med gynnad af Österrikiska regeringen. Vid Karpaterna, i Siebenbürgen, Kroatien, Slavonien lefva nära 4 1/2 million Slaver, medan Magyarernas antal, som innehar Ungerns och Siebenbürgens slättland, utgör något mindre än 4 millioner (enl. Magyarernas egen uppgift 4 800 000, enligt Slavernas 3 270 000), och landet för öfrigt bebos af 1 1/2 million Tyskar samt ett stort antal Judar, Vallacher, Greker, Armenier, Zigenare, Italienare och kolonister från andra Europas mera bildade länder. Ehuru nu äfven Slaverna hafva stämman vid Ungerns riksdagar, utgå dock dessa på syftmålet att »magyarisera» alla nämnda länder. År 1843 beslöt t. ex. riksdagen, att efter 6 år (således 1849) äfven de Slaviska medlemmarne skulle vid riksdagarne yttra sig på Ungerska språket, icke, såsom hittills, på Latin. Detta väckte Slavernas stora förbittring, och på Kongregationen i Agram, der äfven riksdagsplanerna förberedas, utgjorde det slagordet: »voluerunt nos magyarizare» (de vilja göra oss till Magyarer). Äfven här hade Magyarerna sökt beherrska församlingen genom greffen af Turopol (nära Agram), hvars underlydande bönder alla göra anspråk på adelskap och stämman vid Kongregationen. Men de rättrogna Slaverna bevisade ur gamla pergamenter orättmätigheten af detta 40 50

anspråk, understöddes i dess förkastande af Österrikiska regeringen och utförde Turopoliensernas vräkande med handkraft.

Såsom i Böhmen en af landets magnater, gref Kinsky, ställde sig i spetsen för den nationela litteraturens återlifvande, så skedde det äfven i Kroatien. Här uppträdde grefve *Draschkovicz* såsom försvarare af landets lagliga privilegier mot Magyarerna och, då för hans väckta fosterlandskänsla landets språk och litteratur icke kunde vara ligkiltiga, så blef han äfven dessas ifrigaste befordrare. Sjelf har han hufvudsakligen uppträdt som politisk person och talare vid komitatsmötena, vid Kongregationen och Ungerska riksdagen; och vi hafva icke sett någon annan af honom författad skrift uppgifvas, än en på Tyska språket, en uppmaning till Illyriens »ädelsinnade döttrar,» att vända deras håg till Illyriska litteraturen, och en anledning att fatta dennas skönheter¹. Men grefve Draschkovicz fann snart en verksam bundsförvandt på litteraturens fält i Ludvig *Gaj*. Denne man är född i Zagorien, såsom det uppgifves, den mest romantiska delen af Kroatien, hvarest också språket talas renast, och hvarifrån enligt sagan de nämnda tre bröderna, de öfriga Slavernas stamfäder, skulle hafva utvandrat. Af dessa inflytelser väcktes den unga *Gaj* att med ifver studera Illyriernas språk och historie ur både skriftliga och muntliga traditioner. År 1835 uppträdde han i Agram med en tidning, utgifven i den egentliga Kroatiska mundarten. Men då i de öfriga Sydslaviska länderna skriftspråket var söndersplittradt i en stor mängd (17) dialekter och ortografier, så att den största anarki herrskade i detsamma, så deltog man för *Gaj*'s första uppträdande blott i en ringa krets. Då satte han sig i förbindelse med Böhmens litteratörer och understödd förnämligast af Schafarik bildade han sig ett skriftspråk och en ortografi, som öfverensstämde med den allmännast utbredda dialekten (i Militärkroatien, Bosnien, Slavonien (?) och Dalmatien), dessutom närmast sammanhänge med den gamla Slavonskan och med den fordna Ragusanska litteraturens språk. Hans tidning hade kallat sig »Novine Horvatzke,» och ett litterärt bihang dertill förde titeln »Danica horvatzka², slavonska i dalmatinska.» Men midt i årgången 1846 gaf *Gaj* bladet den nya titeln »Illyrisk Nationaltidning» och uppträdde nu med den nya, allmännare dialekten och ortografien. Företaget gjorde stort uppseende, vann några anhängare men väckte också en mängd motståndare, så att t. o. m. talrika abonnenter föllo af. Man trodde redan en tid, att det var misslyckadt, isynnerhet sedan Magyarerna börjat agitera mot detsamma och lyckats göra det misstänkt hos Österrikiska regeringen. Men dessa misstankar lugnades åter; inom ett par år var bladet utbreddt till alla Österrikes Sydslaviska länder, äfven till Steyermark, Kärnthen och Krain, och snart började nu en litteratur uppväxa, hvilken adopterade Nationaltidningens språk och ortografi såsom allmänt-Illyriska och äfven sjelf tillegnade sig detta gemensama namn.

Med rask fattning har det nya Illyriska skriftstället gått till en mängd originalarbeten i skön litteratur. Redan i den fordna Ragusanska litteraturen egde man ganska utmärkta mönster i den dramatiska genren. Nu hafva i s:het tvenne författare, *Demeter* och *Sakcinski*

¹ Skriften har till titel: »Ein Wort an Illyriens hochherzige Töchter.» Denna och dylika skrifter vore i Ref:s tanke lämpliga acquisitioner för Finska Litter. Sällskaps bibliotek.

² Horvatz är det rätta inhemska namnet på Kroatiska folkstammen. »Danica», skall betyda morgonstjärna; och det är i sanning en storartad dag, denna morgonstjärna förkunnat.

uppträdt på detta gebit. *Casotti* har skrifvit romaner, *Vukotinovic* lyriska dikter, sagor och berättelser. Folksånger hafva *Stanko Braz* och *Korytko* samlat i Kärnthen och Krain samt utgifvit i särskilda upplagor. *Catalinich* har författat en Dalmatisk historie, och *Ivan Svear* en allmän Illyrisk. Mindre ifrigt synes man hafva egnat sig åt sjelfva språkets studium; Ref. har sett endast en grammatik af *Babukic* omnämnd, tryckt i Wien 1839.

Såsom man redan af de utgifna Illyriska skrifternas tryckningsorter finner, har denna litteratur och deltagandet för densamma sträckt sig 10
öfver alla Österrikiska monarkins Sydslaviska länder, öfver en befolkning af ungefär 3 millioner, hvilken dock, såsom blifvit nämnt, i Kärnthen och Krain är starkt blandad med Tyskar, i Dalmatien med Italienare samt i Steyermark utgör den ringare delen af invånarena. Icke blott hade Tyskan i dessa länder, utan äfven i Kroatien och Slavonien hade med Ungerska författningen Latinska språket inträdt såsom officiellt. Ännu vid Kongregationen i Agram 1845 hörde Hr. Desprez blott en enda talare – men då under exalteradt »Jivio!» – yttra sig på modersmålet, medan de öfriga begagnade Latinet. Äfven hade samtalsspråket i de bildade klasserna länge varit Tyskan eller Franskan, och nationalspråket var såsom hos oss här i Finland öfverlemnadt 20
åt bönderna. Men den Kroatiska och Slavoniska adeln har nu med lifligaste patriotism vändt sig till modersmålet. Rika penningesammanskott hafva skett, för att befordra tryckningen af skrifter på detta språk, och den förnäma verlden i Agram har till och med förenat sig att i en derstädes byggd teater för befolkningen uppföra de inhemska dramatiska dikterna. För att vinna både håg och förmåga till dessa representationer har man naturligtvis varit tvungen att lära sig böndernas språk. Men den ädla entusiasmen har gjort detta lätt; den sträcker sig numera icke blott till litteraturen, utan inhemska industri, nationela seder, bruk, dräkter – allt detta delar de patriotiska Slavernas 30
deltagande. Hr. Desprez försäkrar, att också fruntimmerna i Agram numera icke finna någonting vackert, som icke är Kroatiskt eller åtminstone Illyriskt.

I bredd med, och vida tidigare, än denna Illyriska litteratur, har äfven en Servisk litteratur ånyo uppblomstrat. Ehuru denna måste ega sin rot i de Turkiska provinserna Servien och Bosnien, hvilkas språk den talar, har densamma dock framdrifvit sina frukter på en mera fremmande jord, i Ungern, der blott spridda menigheter och individer af Servisk härkomst äro bosatta. I Pesth, i Neusatz, en annan Ungersk stad, och i Wien utkomma de Serviska skrifterna och tidningarne. 40
Ehuru till anda och språk nära densamma med den Illyriska litteraturen, skiljer sig den Serviska ifrån denna genom ortografi och alfabet, hvilket sednare är den Slavonska kyrkliga litteraturens. Af Runeberg från Tyskan öfversatta hafva de sköna Serviska folksångerna till en del hunnit ända till vårt aflägsna land. De äro samlade och utgifna af Vuk Stepanovicz, kanske den förnämsta af de nyare Serviska författarna.

Det olika alfabetet har sin förklaring deri, att befolkningen i Servien och Bosnien bekänner sig till den Grekiska kyrkan, medan flertalet af de Österrikiska Sydslaverna tillhör Katolska bekvännelsen. Oaktadt denna olikhet synas dock den Illyriska nationalitetens förfäktare hysa 50
den förhoppning, att en framtid skall med Illyrierna förena deras nu under Turkiska väldet lydande stambröder. Servierna hafva också alltid bibehållit en viss sjelfständighet och ega ännu sin sjelfvalda Furste under Turkisk öfverhöghet. Mera betryckt är Bosniernas ställning, emedan adeln härstädes, mindre patriotisk än den i Kroatien,

skiljt sig från folket och till en stor del antagit Islamismen. När man ihågkommer, att Servien ensamt eger en million invånare¹, så inses lätt, att i dessa sträfvanden af en nyvaknad nationalitet väl kan ligga fröet till en mäktig Sydslavisk stat, såsom de utan tvifvel utgöra första upprinnelsen till en ny egendomlig utveckling af den Europeiska kulturen.

10 Efter hvad här i korthet blifvit anfördt, torde läsaren medgifva, att ämnet för vår framställning utgör en bland de viktigaste företeelser i samtidens historie. Nationer, hvilka så sent inträda i den högre Europeiska kulturens rörelser och så nära och omedelbart af desamma beröras, kunna naturligtvis icke mera återtaga denna kulturs föregående processer. De inträda omedelbart i den moderna bildningen med friska krafter och en ännu icke afnött nationalitet. För deras bildningsarbete framställer sig icke nödvändigheten, att besegra denna massa af fördomar, af seder, föråldrade lagar och institutioner, stånd och korporationsprivilegier, hvilka hos de mera civiliserade nationerna kvarstått från förgångna bildningsskiften, och hvilkas aflägsnande bland dessa dragit deras bästa krafter från ansträngningen för ett mera positivt framskridande. Å andra sidan måste de åter umbära den kraft 20 till fortgång, frukterna af nämnda genomgångna bildningsprocesser skänka. Deras utgångspunkt karakteriseras af en större eller mindre saknad af alla de mera civiliserade folkens bildningselementer; deras kraft ligger å ena sidan i medvetandet af detta behof, å den andra i en oförsvagad folkanda, medvetande af sin egen kraft, att tillägna sig samma bildnings positiva innehåll. Lika egendomlig, som denna deras bildningsgång är, lika afvikande och ny måste äfven den form blifva, uti hvilken den moderna bildningen af dem skall upptagas.

En särskild sida af det Slaviska folklynnet torde härvid förtjena synnerlig uppmärksamhet. Från älsta tider hafva nemligen Slaverna 30 varit kända såsom en nationalspråket och seden tillgifven, för musik och sång serdeles fallen folkstam. Ännu står Böhmiska folket i kärlek för musiken och musikalisk fallenhet främst bland alla kända nationer. De Sydslaviska stammarne ega en utomordentligt rik folksång. Både deras och Czechernas litteratur har i all tid visat stor rikedom af poëtiska produktioner; och det är sannerligen förvånande att se den skapande förmåga, hvarmed äfven de nyaste litterära sträfvandena här så snabbt bragt i dagen en mängd poëtiska arbeten. För vår del anse vi det, vid betraktandet häraf, knappt kunna betviflas, att icke den Slaviska bildningen skall isynnerhet på den sköna litteraturens gebit 40 engång ställa sig i jemnbredd med, kanske gå framom så väl den Tyska som Romaniska bildningen.

Mycket finnes äfven för vårt land och dess litterära bemödanden att lära isynnerhet ur den nya Illyriska litteraturens utveckling. Den tänkande läsaren skall säkert utan särskild påpekning kunna draga mången helsosam slutsats äfven ur det här i korthet anförda.

J. V. S.

¹ Slavernas antal i Bosnien är ungefär 700 tusen. Bulgarerna vidare i det efter dem benämnda land utgöra 1 800 tusen, men sammanräknadt med de i det öfriga Turkiet spridda af denna stam nära 3 millioner.